

Carl Gustaf Löwenhielms Minnen.

Åren 1927—1929 utkom i tre delar ett svenskt memoarverk, som tilldrog sig ett betydande intresse. Generalen greve Carl Gustaf Löwenhielms på franska nedskrivna »Souvenirs» utgavos då i svensk översättning av hans dotter grevinnan Natalie Rosensvärd, och verket blev föremål för synnerligen erkänn samma omnämmanden såväl i facktidsskrifter som i dagspressen.¹ Man hälsade med tillfredsställelse möjligheten att vinna en betydligt djupare kännedom om Löwenhielms personlighet, än dittills varit fallet. Det rika persongalleriet i memoarerna och författarens självständiga och temperamentsfulla omdömen förklarades vara av stort kultur- och personhistoriskt värde. En speciell eloge förtjänade enligt fleras mening översättningens friskhet och elegans. Endast en recensent berörde frågan, huruvida översättningen troget följde originalet. Han var böjd att tro, att så var förhållandet.

Frågan om översättningens trohet mot originalet är för den historiska vetenskapen av vitalt intresse. Finnes anledning att misstänka, att översättningen, ehuru i övrigt adekvat och välgjord, utan särskilt angivande utelämnar större eller mindre partier, reduceras dess värde för forskningen. Sedan Carl Gustaf Löwenhielms »Souvenirs» numera införlivats med Uppsala Universitetsbiblioteks samlingar och därigenom blivit tillgängliga för forskare, synes en prövning av denna fråga motiverad. Det undersökningsresultat, som nedan framlägges, gör ej anspråk på fullständighet men torde tillräckligt ådagalägga, i vad mån memoarutgåvan med förtroende kan användas som historisk källskrift.

I det inledande företal, varmed utgivarinnan beledsagat första delen av memoarerna, säger hon sig ha blivit uppmanad att »översätta och utgiva» sin faders »Souvenirs» och hoppas vid arbetets framläggande »på benäget överseende med översättningen».

¹ B. Hildebrand i Personhist. Tidskr. 1928, s. 172 f., och 1929, s. 250 f.; [G.] J[aco]b[sso]n i Nord. Tidskr. 1927, s. 394 f.; N. Ahnlund i Sv. Dagbl. 27/6 och 21/12 1927 samt 11/12 1929; G. Carlquist i Sydsv. Dagbl. 19/6 och 23/12 1927; O. Kuylenstierna i Nya Dagl. Alleh. 29/6 1927 och 1/1 1928; K. Hagberg i Nya Dagl. Alleh. 3/11 1929, söndagsbil.

Grevinnan Rosensvärd behärskade franskan som sitt modersmål, och det bör genast konstateras, att själva översättningen i och för sig, till skillnad från så många andra översättningar, ej ger rum för några berättigade anmärkningar. Den svenska texten synes i samtliga tre delarna väl återgiva det franska originalet, och man vitsordar gärna recensenternas beröm för stilens klarhet och elegans. Av två markerade uteslutningar i första delen ledes man också närmast till den uppfattningen, att texten i övrigt är fullständig. På sid. 138 markera sålunda tre streck uteslutning av ett parti, vilket i handskriften befinnes handla om familjen Löwenhielms privataffärer. En undersökning av den andra markerade uteslutningen, på sid. 207, ger vid handen, att utgivarinnan ej önskat publicera en betydelslös, i originalet realistiskt återgiven detalj i prins Eugens av Bayern sjukdom. Intetdera av de uteslutna partierna kan göra anspråk på allmännare intresse.

En fortsatt jämförelse visar emellertid, att dessa markeringar ej lämna någon betryggande garanti mot ytterligare uteslutningar. På sid. 136 har man ingen anledning att misstänka, att sidans andra stycke i originalet ej skulle följa omedelbart efter första stycket som i den svenska texten. Likväl innehåller här handskriften ett längre parti — manuskriptet sid. 167-169 —, som behandlar en tvist år 1815 mellan Löwenhielm och general de Camps, adjutant hos kronprinsen. Löwenhielm hade vid en festlighet hos prins Oscar i uppbrusning kastat ut en betjänt, och då de Camps tagit sig an dennes sak, utmanade Löwenhielm de Camps på duell. Då denne såsom general vägrade att korsa klinga med en ryttmästare, blev Löwenhielm utom sig av förbittring och begärde avsked från hovtjänsten. Saken blev omsider bilagd genom dåvarande kronprins Karl Johans förmedling. Ehuru historien givetvis har mera kuriositetsintresse än allmänt historiskt värde, ger den dock en ej oväsentlig belysning åt vissa drag i Löwenhielms karaktär.

I memoarverkets andra del ha inga som helst uteslutningar markerats. En granskning av de första sidorna i volymen visar, att sådana dock förekomma i avsevärt antal. På sid. 6 lämnas en karakteristik av Frankrikes ambassadör i Konstantinopel vid mitten av 1820-talet, greve Guillemínót. Manuskriptet meddelar efter denna karakteristik namnen på den franska ambassadens samtliga ledamöter. De saknas helt i den svenska utgåvan. Likaså saknas på sid. 9 namnen på den spanska ambassadens personal. På sid. 16 saknas helt en karakteristik av Sardiniens nyackrediterade chargé d'affaires vid det turkiska hovet markisen de Gropallo, vilken i manuskriptet upptar en dryg sida. I handskriften lämnas vidare rätt utförliga upplysningar om Englands nye ambassadör,

den ryktbare sir Stratford-Canning, och dennes möjligheter att befrämja Storbritanniens intressen i Levanten. Denna karaktéristik, vilken i den svenska texten skulle ha haft sin plats på sid. 20, har följande lydelse:

Au commencement de 1826 arriva comme Ambassadeur d'Angleterre Sir Stratford-Canning, Cousin du célèbre Canning. Sa position difficile doit faire exercer, en partie, l'inquiétude d'esprit qu'il montra. Expedié de l'Angleterre du vivant de l'Empereur Alexandre, il n'arriva à son poste, que lorsque Nicolas fut monté sur son trône. Cette circonstance dut apporter de grands changemens dans ses instructions. Lord Strangford avoit tellement joué les Turks, que ceux-ci lui en vouloient autant que les Russes. Ce ressentiment de leur part s'étendit contre tous les Anglais et ils ne reçurent Mr Stratford-Canning qu'avec défiance et froideur. La raideur de son caractère, ses vivacités, ses soupçons et ses inquiétudes continuelles le ferait peu aimer, et on oublia ses bonnes qualités, son esprit et ses talens. Sa brouillerie ouverte avec le B^a. de Miltitz fut scandaleuse et fit du tort à tous les deux. Quant à moi je n'eüs jamais à me plaindre de lui: au contraire. Peu à peu nous devinmes fort amis, et je reconnus en lui un fonds d'honneur et de sensibilité, que son extérieur froid ne laissoit pas deviner. Sa jeune épouse, fille du banquier Alexander, étoit charmante, jolie comme un coeur, bonne, douce, ingénue et douée de plusieurs talens. Ils m'ont tous les deux montré trop d'amitié, pour que je ne doive faire de vœux de me la voir conservée.

Över huvud taget är det tydligt, att utgivarinnan i stor utsträckning gallrat bort enligt hennes mening mera perifera historiska upplysningar, som ej ansetts äga intresse för en större publik.

De partier av volymen, som behandla Löwenhielms vistelse i Sverige och skilsmässan från hans första hustru, synas i allmänhet mera noggrant följa originalet. Men ej heller här saknas utslutningar, som på intet sätt markerats. På sid. 58 meddelas sålunda en sammandragen skildring av ett samtal mellan Löwenhielm och hans far om ekonomiska angelägenheter. Detta samtal avfärdas i den svenska texten på några få rader men upptager i handskriften — sid. 372 — vida större plats. Även andra exempel av liknande karaktär kunde framdragas, kanske ej alltför betydelsefulla, men ingalunda värdelösa för den historiska forskningen.

Kan man sålunda konstatera, att de två första volymerna av Carl Gustaf Löwenhielms memoarer utan särskild markering sakna vissa ej alltför väsentliga partier, medför en granskning av verkets tredje del ett avsevärt skiljaktigt resultat. Redan volymens omfång ger anledning till misstankar. De två första delarna hade i huvudsak motsvarat de två första banden av originalmanuskrip-

tet. Tredje delen däremot, till omfånget endast obetydligt större än de föregående, svarar mot två hela band (nummer 4—5) av »Souvenirs» jämte största delen av band 3. Under det att memoarverkets två första delar på tillsammans 408 trycksidor skildrar händelser, som i handskriften upptaga 582 sidor, räknar manuskriptet för det senare partiet av Löwenhielms liv 652 sidor mot den tryckta textens 256.¹ I själva verket utgör denna avslutande volym endast ett godtyckligt urval av det rika materialet, där de för forskningen särskilt värdefulla upplysningarna i betydande antal lämnats utanför. Några få exempel skola ådagalägga betydelsen av de partier, som i den tryckta texten undanhållas läsaren.

Det sextonde kapitlet upptager i tryck föga mer än 7 sidor mot handskriftens 62. Hovanekdoter och kärleksaffärer, klarinetspel och akvarellmålning avlösa varandra, underhållande och trevligt men i grunden rätt likgiltigt. Däremot lämnas man fullkomligt i okunnighet om åtskilligt av väsentligare halt. Särskilt fäster man sig i originalmanuskriptet vid en längre utrikespolitisk översikt — sid. 667—676 —, mindre för de fakta den innehåller än för den belysning den ger åt Löwenhielms personlighet, hans diplomatiska omdöme och över huvud taget hela hans syn på den storpolitiska situationen. Ett utdrag av denna översikt skall här anföras:

Nous nous étions extrêmement pressés (1833) de renouer nos relations avec le Portugal, et nos intérêts mercantils, surtout notre besoin de sel, peut l'expliquer: mais la prompte reconnaissance de la jeune Reine d'Espagne (1834) par les Cours de Stockholm et de Copenhague, me parut moins motivée et moins prudente. Je fis d'ici ce que je pus pour la retarder, mais ma voix étoit trop faible pour retenir ce mouvement chevaleresque. Il est beau de protéger l'enfance et le sexe faible, mais le beau n'est pas toujours la règle de la politique. Je dois croire que Notre Gouvernement fut à cette époque mal servi par sa diplomatie dans la péninsule, qui peut-être aura représenté l'état des choses d'une manière erronée: mais tant est que cette circonstance nous fut nuisible auprès des grandes Cours, qui ne nous accorderoient plus la confiance que moi et mes Collègues à Pétersbourg et à Berlin, nous aurions pu mettre à profit pour le service du Roi. La Grèce, déchirée par les factions, en proie aux intrigues des diplomates qui y résidoient, appauvrie par le gaspillage le plus éffronté de ses finances, démoralisée par la discorde ouverte de ses Régens, passa des mains de ceux-ci entre celles du jeune

¹ I dagspressen konstaterade en recensent med förvånning den tredje volymens ringa omfång i förhållande till den behandlade tidsperioden. Ahnlund i Sv. Dagbl. ^{11/12} 1929.

Roi Othon, majeur au 1. Juin cette année. Il ne conserva que le seul Cte d'Armanberg, comme Chancelier du Royaume, mais les affaires n'en allèrent pas mieux pour cela, car les Agens de l'Angleterre, à commencer par le Ministre Résident Lyons, qui à cette époque remplaça l'intriguant Dawkins, prirent un ascendant exclusif, et une influence démesurée sur les affaires. À la fin de l'année le Roi de Bavière quitta son país pour aller faire un visite à son fils à Athènes, et, à ce qu'on crut, lui aider de ses conseils. — La Turquie végétoit comme à l'ordinaire entre ses craintes de Méhémed Ali, ses gémflexions devant la Russie, ses velleités de se rapprocher de la France et de l'Angleterre, pour ou plusieurs Agens diplomatiques furent expédiés (Redjid-Bey, Nanick Pacha) le tout dirigé selon les caprices multipliées du sultan Machmoud.

På sid. 41 har ett parti av manuskriptet uteslutits, som ej saknar intresse. Löwenhielm omnämner här den svenske utrikesstatsministern greve Wetterstedts död år 1837 och karakteriserar dennes politik under de senare åren som svag och undfallande. Som exempel anför han ett tillfälle under en plötsligt uppkommen spänning mellan Ryssland och England vid mitten av 1830-talet. I en depeesch till Löwenhielm, vid denna tid envoyé i Wien, anbefallde Wetterstedt strikt neutralitet för Sveriges del i krisen. En sådan linje var emellertid ej i Löwenhielms smak: »Convaincu que ce parti pusillanime seroit le plus mauvais que nous pourrions prendre, et à la fois le plus dangereux de tous, j'écrivis en ce sens, en m'attachant à baser mes assertions sur de bons argumens.»¹ Löwenhielm utvecklar ej vidare sina åsikter men hans sympatier äro ganska uppenbara: uppslutning på kontinentalblocket Ryssland—Österrikes sida mot England. Episoden antydes ej i den tryckta utgåvan.

I början av juni 1839 sammanträffade Löwenhielm med Karl XIV Johan på en herrgård i Värmland under dennes återresa från ett längre besök i Norge. Samtalet med konungen rörde sig om den spända inrikespolitiska situationen, och Löwenhielm framhöll nödvändigheten att »vidtaga de mest energiska repressalier» mot oppositionen. Konungen var dock ej sinnad att slå in på sådana vägar som Löwenhielm ville rekommendera: »Allt var förgäves. Denne man, förr så kraftig, lysande och tapper, ryggade nu tillbaka för de råd mitt samvete bjöd mig att uttala.»² Händelsen har omnämnts i den vetenskapliga diskussionen med uttryck av förvåning över Karl Johans obenägenhet att lyssna till Löwenhielms

¹ »Souvenirs», s. 723.

² Löwenhielms Minnen, 3, s. 81.

råd.¹ Den närmare innebörden av dessa råd svävar man emellertid i okunnighet om, och ej heller på något annat ställe i den tryckta texten meddelas några detaljer, som kunna bidra att belysa frågan. Handskriften åter erbjuder i annat sammanhang ett intressant kompletterande material.

Före återresan till Wien på hösten 1839 vistades Löwenhielm en tid i Stockholm och erhöll härunder ett anbud att inträda i statsrådet. De tryckta memoarerna meddela i detta ärende följande:

»Det erbjöds mig att kvarstanna i Sverge över vintern och inträda i konseljen för att vid riksdagen bistå och försvara den goda saken. Jag svarade, att min värja och mitt liv stode till förfogande men icke min övertygelse, som icke kunde tillåta sig parlamentariska eller diplomatiska medel för att bota ett ont, som jag under mina ögon såg ökas alltmer. Jag sade det till och med till konungen själv och att den dag skulle komma, då man kanske skulle giva mig rätt.»²

Mot denna passus svarar i originalet följande franska text:

»Il me fut fait des ouvertures de rester l'hiver en Suède, et entrer dans l'administration, pour concourir à la diète à la défense de la bonne cause: je répondis que mon épée, ma fortune et ma vie étoient à sa disposition mais non pas ma conviction, qui n'admettoit pas des moyens parlementaires ou diplomatiques pour guérir le mal, que je voyois grossir sous mes yeux. Je le dis même au Roi, lui pronostiquant que le jour viendroit où l'on rendroit justice à mes prévisions; c. a. d. que ce ne sera qu'un coup d'état exécuté par les troupes qui ramenera l'ordre, en introduisant les changemens indispensables dans nos institutions, en muselant la presse et en remplaçant les sujets et la royauté dans leurs seuls rapports tolérables mutuellement. J'eus de longues conversations en ce sens avec le Roi, le Prince Royal, le Cte de Brahe, M. Tannström, le Bⁿ de Stierneld, M. d'Ihre, le Bⁿ d'Åkerhjelm, le G^l Bⁿ B. Cederström, M. Lövenskjöld, le Cte de Géer, le G^l de Möllerhjelm et le G^l de Peyron. Personne ne me réfuta: tous réculèrent devant la responsabilité et les conséquences.»³

Sedan man tagit del av detta Löwenhielms program, är man onekligen mindre förvånad över att Karl Johan ej önskade omsätta det i praktiken. Det var Metternichs recept till botande av samhällets onda, sådant Löwenhielm haft tillfälle att studera det

¹ B. Sjövall, Bidrag till utredande av frågan om planerna att tvinga Karl Johan att abdikera, Hist. Tidskr. 1943, s. 78.

² Löwenhielms Minnen, 3, s. 86.

³ »Souvenirs», s. 812 f.

på nära håll, med hårda tvångslagar mot pressen och ett autoritärt system genomfört i styrelsen och förvaltningen. Grevinnan Rosensvärd har valt att utesluta det inopportuna partiet. Hon har därmed ej endast undanhållit läsaren en detalj, som uppenbarar något av det väsentligaste av Löwenhielms tänkesätt. Hon har också förbigått fakta, som i ett något större sammanhang erbjuda åtskilligt av intresse. Manuskriptet visar, att konungen och män i hans närmaste omgivning före 1840 års riksdag energiskt bearbetats till förmån för en förändring i styrelsesättet i reaktionär riktning och att de avböjt att slå in på sådana vägar. Att påverkan av dylikt slag förekommit har man även tidigare haft anledning att hålla för möjligt, kanske också sannolikt. Men för bedömande av de politiska avgörandena är det av värde att ur källorna verkligen erhålla detaljerade upplysningar om de influenser från olika håll, som påverkat de ledande personernas beslut.

Det anförda torde vara tillräckligt för att ådagalägga riskerna att utan vidare begagna Carl Gustaf Löwenhielms Minnen som historisk källskrift. Redan i de två första delarna, som ännu i huvudsak följa originalet, är forskaren ingenstädes säker på att ha fått veta hela sanningen. Beträffande den senare perioden av Löwenhielms liv, som behandlas i memoarverkets tredje volym, gör den tryckta översättningen av Löwenhielms »Souvenirs» med sina otaliga uteslutningar av stundom synnerligen väsentligt material, om vilket läsaren svävar i fullkomlig okunnighet, det till en tvingande nödvändighet att ha tillgång till det franska originalmanuskriptet.

Gert Hornwall.